

Margaret Bryngelsson
Christina Landh-Söderholm

Språkliga möten

Språkliga möten

© 2005 Specialpedagogiska institutet

Projektledare: Trinidad Rivera

Manus: Margaret Bryngelsson, Christina Landh-Söderholm

Foton: Christina Landh-Söderholm

Omslag och layout: Chris Lundin Mattsson

Bild på sidan 14: Isha Hussein Abdullahi

Språkliga möten

Margaret Bryngelsson
Christina Landh-Söderholm

Innehållsförteckning

Språkliga möten

- 5 -

Bakgrund

- 5 -

Att arbeta med språket i vardagen - läroplaner och rapporter

- 6 -

Den språkliga utvecklingen

- 8 -

Om flerspråkighet

- 10 -

Rollen som modersmåslärare

- 12 -

Med språket i bagaget - Årby skolans arbetsätt

- 14 -

Att iaktta och observera

- 15 -

Diskussionsunderlag och förslag

- 16 -

Referenslitteratur

- 19 -

Lästips

- 20 -

Länkar som berör innehållet i texten

- 20 -

Språkliga möten

Språkliga möten är en uppföljning till boken *Med språket i bagaget*, från 2003. Materialet kan användas för att iakttä och observera barns språkliga förmåga. Texten vänder sig i första hand till förskollärare, lärare och modersmåls lärare inom förskolan och skolan och ger vägledning i mötet med såväl enspråkiga som flerspråkiga barn. I sista kapitlet finns frågor som kan användas för diskussioner i arbetslag, m.m.

Med språket i bagaget
Best.nr: 4122

Den som kan fånga tillfället i flykten för att utveckla ett barns språk är rikt rustad. Vad kan vara mer stimulerande än att få prata om det som händer just nu eller det som finns i tanken?

Tillfällen finns

*när det luktar så gott av nybakat bröd och
kökspersonalen är så underbart "bakfull"*

när storebror har "ont i mina fötter"

*eller när avundssjukan över att lillasyster
 varit "hackspett" (brudnäbb) blir för stor*

Bakgrund

Samarbetet med förskolklasserna på Årbyskolan i Eskilstuna startade 1997 i anslutning till ett treårigt läs- och skrivprojekt, kallat Ph 8. I området fanns många barn med annat modersmål än svenska och enbart i förskoleklasserna kunde man höra ett 15-tal språk talas.

Personalen som träffade både svenska och flerspråkiga barn med bristande språkutveckling kände behov av att analysera och utveckla sitt arbetssätt.

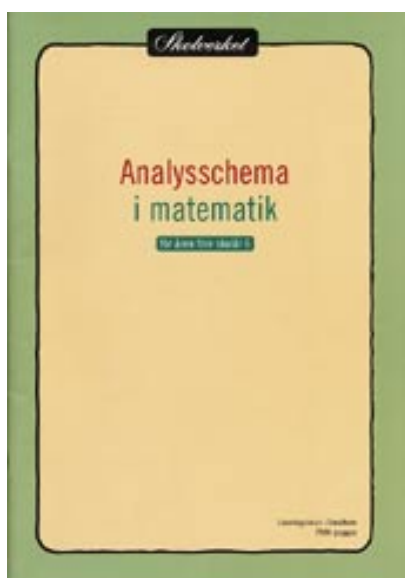
I projekt Ph 8 blev vi intresserade av förskoleklassernas tilltalande material, personalens positiva förhållningssätt och hur de diskuterade sig fram till gemensamma normer och synsätt. Materialet och arbetssättet beskrivs både i projekt Ph 8 (Delprojekt nr 3, Eskilstuna kommun, 2000) samt i boken *Med språket i bagaget*, Specialpedagogiska institutet 2003.

Vi vill rikta ett stort tack till de lärare från Rydskolan i Skövde som hjälpt oss utvärdera och prövat innehållet i boken *Med språket i bagaget*.

Att arbeta med språket i vardagen - läroplaner och rapporter

De båda läroplanerna Lpfö 98 och Lpo 94 ger ett bra stöd i hur arbetet med barns och ungas utveckling och inläring kan planeras, genomföras och utvärderas. I Lpfö 98 finns mål att sträva mot och i Lpo 94 finns även mål att uppnå. Båda läroplanerna talar om goda miljöer för utveckling och lärande där lusten och nyfikenheten bevaras.

Som ett ytterligare stöd har Skolverket tagit fram två material med sikte på de nationella målen i språk och matematik. Materialen kan dessutom användas för att följa den individuella utvecklingen från förskolan och upp i år 5.

Analysschema i matematik och Språket lyfter, utgivna av Skolverket.

I *Språket lyfter* finns ett observationsschema som ger en grundläggande bild av barnets/ elevens språkutveckling. Här observeras kommunikationen – förmågan att uttrycka sig – lyssna på andra, samt intresse för läsning och skrivning. Läs eller skriv ut materialet och förslaget på hur man kan fylla i observationsschema på Myndigheten för Skolutvecklings hemsida.

I Jönköpings kommun har modersmåls lärare prövat observationsschemat på 28 olika språk och delar med sig av erfarenheterna på Skoldatanätets hemsida *Tema modersmål*.

Analysschemat i matematik ger överblick över hur taluppfattning, sortering, symboler och mönster samt mätning och rumsuppfattning utvecklas. Vardagsord som fler än, färre än, leder mot förståelse av de vanligaste räknesätten. Läraren får samtidigt kunskap om hur barnet/eleven gör för att lösa uppgifterna och visa sitt vetande. Materialen passar lika bra att använda för svenska lärare som för modersmåls lärare. På så sätt blir barnets kunskaper på båda språken, tydliga och jämförbara. Kan beställas från Skolverket.

Flera språk – flera möjligheter

År 2002 kom Skolverkets rapport *Flera språk – fler möjligheter*. I rapporten framkommer att modersmålsstödet i förskolan har minskat rejält under 1990-talet och att

kraven på skolledningar och verksamheter måste skärpas så att barn med annat modersmål än svenska får stöd i att utveckla en aktiv tvåspråkighet.

Det är meningen att kommunerna och skolorna ska arbeta för att integrera modersmålsutvecklingen i det dagliga arbetet. Skolverket vill även att elever, lärare och föräldrar tillsammans utarbetar individuella utvecklingsplaner.

Två år senare kom propositionen *Kvalitet i förskolan, 2004/05:11* som ytterligare belyste vikten av modersmålsstödet. Eftersom nästan 14 procent av alla förskolebarn har annat modersmål än svenska föreslås att förskolans uppdrag när det gäller barn med annat modersmål stärks. Det finns även behov av att höja kompetensen hos personalen när det gäller att arbeta för och i en mångkulturell förskola och man konstaterar att bra arbetsformer behöver dokumenteras och spridas! *Flera språk* och *Kvalitet i förskolan*, kan fritt läsas som pdf-fil på Skolverkets hemsida.

Komma till tals – flerspråkiga barn i förskolan är ett nytt stödmaterial. Myndigheten för skolutveckling är ansvarig och här betonas inlednings-vis vad som sägs om mål för förskolan i läroplan och förordningstext. Den andra delen av materialet har sitt ursprung i forskning och erfarenhet av arbete med utveckling av flerspråkighet. Där betonas betydelsen av att personalen i förskolan intar ett interkulturellt förhållnings-sätt. Det är en stor fördel om personalen är flerspråkig. Den flerspråkighet som finns hos föräldrarna kan också användas på många kreativa sätt när möjligheterna att anställa flerspråkig personal är små. Det sättet att arbeta fyller också kravet på kontakt med föräldrarna som är en annan viktig utgångspunkt för arbetet i förskolan. I den tredje delen ges mer konkreta förslag på arbete med flerspråkighet i förskolan. Kan fritt läsas i pdf-fil eller beställas på myndighetens hemsida.

*Komma till tals – flerspråkiga barn i förskolan,
Myndigheten för skolutveckling.*

Positiva konsekvenser för Eskilstuna kommun

Barn och utbildningsnämnden i Eskilstuna tog fasta på resultaten och beslutade att visionen för 2004-2005 ska vara att 40 procent av barnen till flerspråkiga föräldrar ska få modersmålsträning i förskolan. Tillsammans med samordnaren för modersmålsstödet har vi fått möjlighet att möta några av de nya modersmålslärarna och ta del av deras erfarenheter. Modersmålslärarens yrkesroll beskrivs på sidan 12.

Den språkliga utvecklingen

De flesta barn utvecklar sitt tal och språk utan svårighet men för en del är det besvärligare än för andra. Mellan 6–8 procent av förskolebarnen anses ha problem med sin språkutveckling medan 1–2 procent har en allvarlig störning i sitt tal- och språkutveckling.

Den bästa platsen för att iaktta barns tal- och språkutveckling är i den vardagliga miljö som barnet befinner sig. Här har förskolans personal stora möjligheter att iaktta och observera. I de dagliga rutinerna finns många tillfällen som t ex måltider, av och påklädningsituationer, utelek, vila och lässtunder.

På många förskolor och skolor finns barn/elever med annan utländsk bakgrund som talar ett eller flera språk utöver svenska. Om verksamheten är så lyckligt lottad och det finns en modersmålslärare är det oerhört viktigt att han/hon deltar i arbetet och planeringen på lika villkor som de övriga lärarna. Pedagogiska diskussioner är ett måste när olika kulturer möts. Synsätt, förhållningssätt, vanor och traditioner behöver också få plats i de vardagliga samtalen.

När det behövs lite mer

Alla barn behöver få tid och utrymme för att vardagsprata med andra barn och vuxna. Men att enbart erbjuda planerade pratstunder/språklekar eller perioder med språkutvecklande arbetssätt ger inte det resultat som eftersträvas.

Språkutvecklingen hos flerspråkiga barn tar oftast längre tid än för enspråkiga barn vilket kan vara bra för personalen att känna till och för att en nyinvandrad ska klara av skolans alla läsåmnen räknar man med att det tar mellan 3–8 år.

Det är även lätt att flerspråkiga barn halkar efter i språkutvecklingen då problemen uppmärksammas betydligt senare än hos enspråkiga barn. Avvikelse upplevs som naturliga eftersom barnen möter flera språk på en gång och de kanske inte märks i skolan medan de flesta olikheter hos enspråkiga svensktalande barn noteras redan på barnavårdscentralen eller i förskolan. Det händer även att personalen uppmärksammar andra problem hos familjerna att barnets språk inte bedöms vara det mest angelägna.

Genom att samarbeta med modersmålsläraren får arbetslaget en viktig kunskap om hur barnet förstår och uttrycker sig på modersmålet och kan tillsammans vidta lämpliga åtgärder. För att komplettera iakttagelserna kan det ibland behövas extra stöd av exempelvis en talpedagog eller logoped som kan göra ytterligare observationer och bedömningar. Stödet ifrån logoped och talpedagog ser dock olika ut i kommunerna. Utifrån de gemensamma resultaten kommer man överens om vilken stimulans barnet behöver för att fortsätta utveckla språken.

Barn med brister i uttal och grammatik uppmärksammas tidigare än barn med språkförståelseproblem. Uttal eller oförmågan att förstå det barnet säger gör oss fortare observanta än om barnet inte förstår sammanhang eller hittar de rätta orden. Vi behöver vara extra medvetna om detta när det gäller flerspråkiga barn.

Ibland tycker personalen att barnen bara pratar ”invandrarsvenska” men om vi ger oss tid till att lyssna hör vi hur fenomenala de är på att hitta bra ersättningsord som visar att de förstått sammanhanget med ännu inte funnit det rätta ordet.

”Jag tappade mig”, sa 4-åringen som ramlade av stolen och visade förståelse för att något man tappar faller till golvet.

”Jag runtar” sa ett annat barn som snurrade runt.

Locka till läsning

Föräldrar är en viktig del i barns språkliga utveckling så tala ofta om hur bra det är att småprata, sjunga och berätta på *känslospråket*, det språk som ligger närmast hjärtat. Kärlek, omsorg och känsla förmedlas bäst på förstaspråket men kroppsspråket är i brist på ord ett gott komplement.

Dagens bibliotek erbjuder barnböcker på en mängd språk. Hjälp föräldrar och barn tillrätta så de tillsammans kan läsa Alfons, Pippi, Emma, Mamma Mu och andra vanliga sagor på olika språk.

Internationella Biblioteket har ett unikt bestånd med 200 000 böcker på 100 språk, tidningar och tidskrifter från hela världen. Biblioteket, som fungerar som lånecentral, är en för hela landet gemensam resurs med litteratur på utländska språk.

Språkstörningar

Störningar i språkutvecklingen innebär att barnet inte utvecklar språket som förväntat. Ofta kommer utvecklingen igång sent och den går dessutom långsamt. Störningarna kan drabba en eller flera olika språkliga områden, som utveckling av tal, ordförråd, grammatik, språkförståelse och regler för hur språket används. Ju fler områden som drabbas desto gravare språkstörning.

Språkstörning hos flerspråkiga barn visar sig i barnets alla språk. För att ett flerspråkigt barn ska anses vara gravt språkstört krävs att följande villkor är uppfyllda.

- Barnets språkutveckling ligger avsevärt efter utvecklingen hos jämnåriga
- Barnet lever i en icke – enspråkig miljö och hör regelbundet minst två språk
- Barnet har problem med utvecklingen i alla sina språk

Informationen är hämtad från *Språkens hus*, en hemsida utarbetad av logopederna på Universitetssjukhuset i Malmö som vill erbjuda ett ”optimalt omhändertagande av flerspråkiga barn med språkstörning”.

I ett medvetet språkstimulerande arbetssätt krävs både kunskap och vilja. Att våga lyfta tankar och idéer är viktigt och det är oftast i ifrågasättandet som nya kreativa lösningar hittas. Om arbetslaget alltid är enigt glöms den kritiska granskningen lätt bort och eventuella nytänkare tystnar. Genom att tillåta många och inte alltför samstämmiga diskussioner kan personalen resonera sig fram till ett utvecklande arbets- och förhållningssätt med normer och värderingar som alla kan dela.

Det är väl känt att barn lär sig av att se hur vuxna gör men att vuxnas *inställningar* och *attityder* har lika stor betydelse för hur barn tolkar sammanhang, är inte lika självklart. Ett arbetslag som accepterar varandras olikheter och till och med ser dem som tillgångar, har stora förutsättningar att lyckas både som kollegor och som pedagoger.

Om flerspråkighet

Mellan 12–14 procent av alla barn och elever i förskolan, grundskolan och gymnasiet har rätt till modersmålsstöd/modersmålsundervisning samt studiehandledning på modersmål.

Med *modersmål* menar vi barnets första språk som tidigare benämnts *hemspråk*. Om föräldrarna har olika modersmål kan barnet bli *flerspråkigt*. Andraspråk kan definieras som ett språk som lärs in sedan barnet helt eller delvis tillägnat sig sitt första språk (modersmål) och vars inläring sker i en miljö där språket används i naturlig kommunikation.

Identitet och självkänsla grundas bl a genom våra tankar om oss själva. Att kunna behärska sitt modersmål och andra uttrycksformer har stor betydelse för självbild och självförtroende, som i sin tur inverkar på inlärningsförmåga. Barn som har en god kunskap i sitt första språk har lättare att lära sig andra språk och att sätta sig in i övriga skolämnen. Eftersom samhället blir mer och mer flerspråkigt är det också en god investering om så många som möjligt behärskar mer än ett språk.

När det gäller modersmålsstöd/undervisning i förskolan och skolan är det föräldrarna som gör ansökan, men personalen kan hjälpa till och informera om hur viktigt det är att barnet kan uttrycka sig på ett språk som det har känslomässiga förhållanden till.

Personalens kännedom om språkets generella och modersmålets specifika betydelse är värdefull. När utvecklingen ”går som på räls” är allt väl men om barnet halkar efter i utvecklingen eller i skolarbetet behövs kunskap. Ibland förklaras svårigheter med att det är naturligt att barn med två eller flera språk kommer efter i utvecklingen eller också vill man främst se andra problem hos familjen.

Aktuell forskning visar att elever som tvingas läsa alla ämnen på sitt andraspråk halkar efter i skolarbetet. Det går oftast bra de första skolåren, men när undervisningen kräver en högre språknivå får många elever problem.

En undervisning som parallellt stimulerar elevernas första- och andraspråk skulle gynna deras språkutveckling i både svenska och modersmålet. (*Pressmeddelande, Myndigheten för Skolutveckling, 04 11 24*).

I förskolan

Förskolan är en alldeles utmärkt plats att öva upp språkliga förmågor i. Här vistas barnen en stor del av sin tid samtidigt som deras språkliga utveckling är som intensivast. Den kombinationen ger fantastiska möjligheter!

I läroplanen står det klart och tydligt att barn med annat modersmål än svenska även ska få möjlighet att utveckla sitt förstaspråk men det är den enskilda kommun som ansvarar för förutsättningarna.

”Förskolan skall bidra till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål”, Lpfö 98.

Förskolan är en viktig mötesplats där svenska barn och föräldrar eventuellt träffar familjer med annan utländsk bakgrund för första gången. Miljön gör det lättare för olika kulturer att mötas på ett naturligt och lättsamt sätt.

I grundskolan och gymnasieskolan

I styrdokumenterna för grundskolan och gymnasiet återfinns *modersmål* som ett eget ämne. Kommunerna har både rättigheter och skyldigheter att organisera undervisningen på det sätt som passar bäst i den rådande situationen, vilket t ex kan innebära att elever får åka till en annan skola för att träffa sin modersmåls lärare. Om undervisningen sedan sker inom timplanen eller ej beror bl a på hur eleven har valt att läsa sitt modersmål samt den enskilda skolans och kommunens prioriteringar. Även på gymnasiet kan modersmål väljas.

För elever i behov av särskilt stöd gäller samma rättigheter som för övriga. Observeras bör att språkproblemet kan vara en av orsakerna till skolsvårigheter.

I särskolan

Inom särskolan finns en kursplan för modersmål. Här är lärarna oftast mer vana att organisera undervisning utifrån individuella behov och det finns inget som visar att utvecklingsstörning och flera språk inte passar ihop. För denna elevgrupp kan det vara extra betydelsefullt att hitta alternativa kommunikationssätt även på modersmålet.

Mer att läsa om flerspråkiga elever med funktionshinder finns i *På lika villkor – om läromedel för elever med funktionshinder och invandrabakgrund* (Specialpedagogiska institutet, 2002)

På lika villkor. Best. nr: 4119.

Studiehandledning på modersmålet

Om en elev inte kan följa med i undervisningen på svenska kan modersmåls läraren hjälpa till med att förklara svåra ord och begrepp. När samarbetet mellan lärarna fungerar bra känner modersmåls läraren till vad som planeras inför de kommande lektionerna och kan i god tid förbereda eleven.

För lärare som arbetar med datorn finns ett nytt material från Specialpedagogiska institutet, *Språka med dator*. Här får man bl a tips om program som kan skriva och läsa upp texter på olika språk. I boken finns även en CD-skiva med handledningar samt en saga som berättas på åtta språk.

Språka med dator. Best. nr 4123

Skoldatanätets *Tema Modersmål* som är en utmärkt plats för alla som intresserar sig för modersmål innehåller just nu en samlad information på tjugosex språk och flera är på gång.

För den som söker matematiska begrepp finns ett begreppslexikon *Matematiska begreppsböcker* på åtta olika språk. En resurs för flerspråkiga barn, ungdomar och föräldrar. Böckerna är utvecklade av modersmållärare och elever i Kristianstad och presenteras i Myndigheten för skolutvecklings hemsida.

För föräldrar finns materialet *Två språk eller flera? Råd till föräldrar om språkutveckling* som är översatt till elva språk (svenska och albanska, arabiska, bosniska, engelska, finska, somaliska, spanska, turkiska, romska-lovara, romska-arti, nordkurdiska. Flera språk kan man ladda hem som pdf-fil. Andra kan bara beställas från Myndigheten för skolutvecklings hemsida.

I tjänsten *Lexikon on line* har det samlats ett urval av lexikon som kan vara användbara för dig som arbetar i skolan. *Lexin* är en kombination av lexikon och ordböcker som har tagits fram av Myndigheten för skolutveckling för användning i undervisningen av flerspråkiga elever. Idag omfattar Lexin cirka 30 000 ord. För närvarande hittar man Lexin på åtta olika språk (svenskt- och engelskt, bosniskt, finskt, grekiskt, kroatiskt, ryskt, spanskt med spanskamerikanska varianter och turkiskt lexikon). I tjänsten är även det Svenska teckenspråkslexikonet tillgängligt.

Rollen som modersmållärare

Inför uppdraget att skriva *Språkliga möten* har vi träffat en grupp modersmållärare i Eskilstuna kommun och fått inblick i några av de möjligheter och svårigheter som lärarna kan stöta på i sitt vardagliga arbete. Långa resor och korta möten med barn och personal blir till hinder medan möjligheten att stötta i den språkliga utvecklingen känns meningsfull.

Vi har även hittat en rapport om modersmållärares yrkesroll, *Min roll som hemspråkstränare* (1997), som Reza Ehsani skrivit på uppdrag av Jönköpings kommun. Han jämför det svenska utbildningssystemet med sina erfarenheter från Iran och menar att det kan ta tid att anpassa sig till de västerländska normerna. I rapporten görs jämförelser mellan olika förhållningssätt i utbildning och fostran och vi har här försökt att sammanställa delar av innehållet.

Förhållningssätt 1	Förhållningssätt 2
Auktoritär Utantill inläring	Frihet Eleven söker lösningen på uppgifterna
Individuell konkurrens	Delaktighet, samverkan
Poäng och betyg är viktiga Kvantitet viktigare än kvalitet	Kvalitet viktigare än kvantitet
Läraren besitter kunskapen Elevens erfarenheter räknas inte	Elevens erfarenheter har en stor roll
Eleven är passiv och överksam	Eleven är aktiv
Alla arbetar på samma nivå	Hänsyn tas till elevens behov

En dokumentation av en hemspråkstränares yrkesroll och arbetsuppgifter (Ehsani, 1997)

Rollen som modersmåls lärare innefattar fler delar. Utöver den vanliga yrkesrollen finns både synliga och osynliga roller där det förväntas något av oss, menar Reza Ehsani. Vi är lärare men också man/kvinna, vän/kamrat och kanske maka/make, förälder, och själva barn till gamla föräldrar. En modersmåls lärare kan även ha rollen som tolk, samt vara bevarare, överförare och anpassare av sin egen kultur.

Man behöver ha många olika former av kunskap fortsätter han, som kännedom om både de svenska och det egna landets traditioner, kultur och historia.

Utöver de synliga och osynliga rollerna behöver modersmåls läraren också känna till

- synsätt, normer och värderingar
- styrdokumentet i förskolan och skola
- hur arbetslaget fungerar och samspelar
- barn och föräldrars livsvillkor i både närområde och i det övriga landet.

Lika och unika

Hur pratar vi om likheter och olikheter och om hur det ser ut i andra länder? Många av oss har nog hört historier om svenska lärares "okunnighet" för de undrar ju så mycket. Att få frågor som "hur skulle du vilja", "vad tror du" osv kan kännas ovant för personer från länder som har annat förhållningssätt mellan lärare och elev. Till och med Pippi Långstrump ifrågasätter frökens frågvishet och menar att

"...om du är så barnligt förtjust i dom där dumheterna, varför sätter du dig inte själv i en vrå...?" Pippi Långstrump (Lindgren, 2000)

Att vårt sätt att se på barns och ungdomars uppfostran och utbildning skiljer sig åt både inom och utom vårt lands gränser känner vi till. Dels är synen på lärandet olika men det finns fler skäl till att uppfattningarna skiljer sig åt. Det är viktigt att komma ihåg att utbildningsnivå, social tillhörighet och boende i storstad eller på landsbygd kan ha stor betydelse.

I pedagogiska diskussioner med modersmåls läraren/lärarna har arbetslaget stora möjligheter att hitta vägar till samarbete och när det är dags för utvecklingssamtal eller elevvårdssamtal är modersmåls läraren lika viktigt som övriga lärare. Kom bara ihåg att modersmåls läraren deltar för att kunna informera om barnet/eleven, inte som tolk.

Sagor och berättelser

Innehållet i sagor och berättelser kan också skilja sig åt. "Ni har så mycket spöken" säger en av modersmåls lärarna vi träffat. I många kulturer berättas fabler med djur som huvudpersoner.

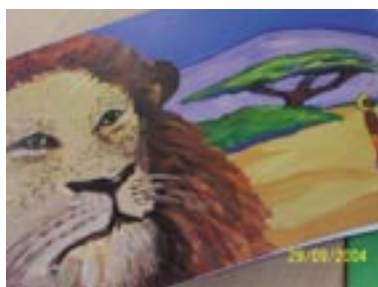
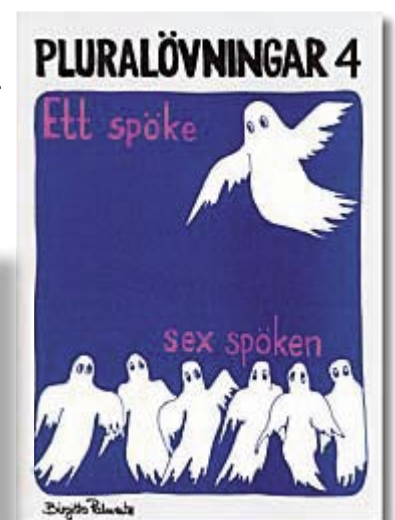

Bild ur somaliask läsebok samt Pluralövningar nr 4. Best nr 0689

I Sverige vill vi fostra frimodiga barn och ungdomar som är självständiga, ifrågasättande och som tar initiativ. Lärarna uppmuntrar avbrott i sagor och berättelser för att kunna förklara eller diskutera händelser. I andra kulturer är det ett främmande arbetssätt. Barn avbryter inte en vuxen, tar inte ögonkontakt eller ifrågasätter. För att undvika krockar i möten mellan skilda synsätt behöver vi ökad kunskap och utrymme för kommunikation.

Med språket i bagaget - Årbyskolans arbetssätt

På Årbyskolan finns de tre figurer Alexander, Kurre och Trulle som tillsammans gör anspråk på uppmärksamhet från både barn och föräldrar. De vill bli omhändertagna och ompysslade och de vill gärna berätta för andra vad de varit med om. Här kan personalen på ett enkelt sätt observera om barnet tar sig tid att lyssna till andra, delger tankar och upplevelser, tar egna initiativ, argumenterar och berättar. Några barn kanske till och med har försökt sig på att både skriva och läsa och dom som ännu inte behärskar förmågan inbjuds till improvisation och låtsasläsning.

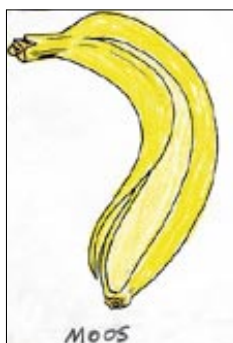
Ett annat material som kan användas till observation är Kepsleken där barnet också ska förklara, argumentera, berätta, lyssna, och framförallt träna sitt minne genom att komma ihåg vad som redan sagts.

I temat om Alfons Åberg kan man närma sig känslor som arg, glad och ledsen, sådant som annars kan vara svårt att prata om när man inte talar samma språk.

I leken med skattkistan finns många möjligheter att få lära sig namnet på saker från olika länder och kanske också få veta hemligheter om dem.

Skattkista med somaliska bilder.

Matematik är också språk!

Ett lekfullt sätt att närma sig de grundläggande begreppen i matematik är bl a det färggranna diagram som barnen på Årbyskolan hjälpt till att skapa. Här talar matematiken för sig och man behöver inte kunna språket för att förstå vem som har svårt att vissla just nu.

I matteskåpet är det lätt att se vilka som är *flera än* och *mindre än* och att fem skumbanor tar mer plats än tio russin, blir så självklart.

Ramsa – tramsa – flamsa

Sagor och veckans ramsa lockar fram fantasin och lusten att tramsa. Med hjälp av modersmållärares kunskap eller lexikon från t ex *Tema modersmål* går de menings-

bärande orden att översätta till föräldrar och syskon. I *Språka med dator* finns enkla och tydliga instruktioner till hjälp för att ändra alfabeten och tecken.

Alla tycker om berättelser och bilder. Med hjälp av en digital kamera eller eget producerat material kan de flesta barn få bild med text både på svenska och på sitt eget modersmål.

Lekar med ljud, intonation och melodi är både roliga och användbara för alla, både barn och vuxna. Gester, miner, kroppsspråk är en annan del av vår kommunikation och här spelar inte modersmålet lika stor roll.

Gör ett eget lexikon

På Årbyskolan finns en sagoväska med skojiga figurer i men det går också att stoppa ner lappar med ord på olika språk. Man kan även göra en språklåda så alla oavsett modersmål kan samla ord och bilder som sedan kan fungera likt ett memory och ge upphov till många roliga skratt. I lådan läggs bilder som alla kan känna igen och sedan gäller det att samla ord på så många språk man bara kan.

När det handlar om sådana ord och begrepp som är knepiga att förstå är det konkreta materialet ovärderligt. Räcker inte den egna fantasin till finns idéer att hämta på utställningar, mässor mm. Goda uppslag är till för att användas!

Här är en bild som vi fått låna av Sagokompaniet. Hus, träd och bro till berättelsen om *De tre bockarna Bruse* har klippts i skumgummi, något som barn kan göra själva.

De tre bockarna Bruse i tolkning av Sagokompaniet.

Garndjuren har fått hjälp med kropp, huvud, ögon, öron och nos som både ger språkliga begrepp och kroppsuppfattning.

Att iaktta och observera

För att följa barns utveckling är det ibland nödvändigt att stanna till och göra korta nedslag i verksamheten t ex genom strukturerade iakttagelser eller observationer.

Hos Specialpedagogiska institutet finns det flera material som kan användas för enspråkiga och flerspråkiga barn. De som vi nu presenterar har granskats av flerspråkiga barn, elever, lärare och talpedagoger inom förskolor och skolor i Eskilstuna, Nyköping och Gnesta.

Vad sa du fröken? är ett testmaterial som bedömer tal och språk hos nybörjare.

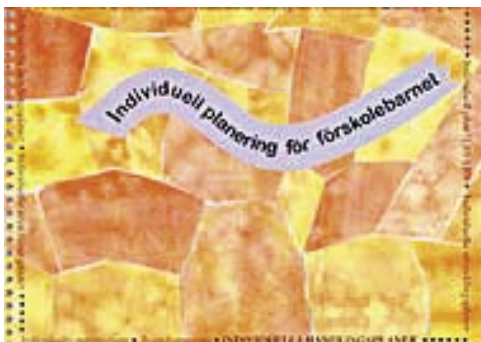
Best.nr: 3334

Best.nr: 3335

För att kunna observera den språkliga medvetenheten hos 6 – åringar finns materialet *Språklig medvetenhet hos förskolebarn*. Det passar både svensk- och flerspråkiga barn. Barn har bra minne så kom ihåg att börja med det svagaste språket!

För den som vill göra individuella planeringar finns materialen *Individuell planering för förskolebarnet* och *Individuell planering för eleven i skolan*.

Best.nr: 0856

Best.nr: 0857

Flera bra material finns beskrivna med korta kommentaren i boken *På lika villkor*.

Diskussionsunderlag för arbetslaget

Här följer förslag på hur man kan fundera och resonera i arbetslaget kring vanligt förekommande språkbekymmer men svårigheterna och avvikelserna kan även vara många och besvärliga att upptäcka. Var inte rädd för att diskutera med andra och be om hjälp. Ju tidigare barnet får stöd och stimulans ju bättre är det.

- Att fundera på
  - Hur språkstimulerar ni i vardagen?
  - Vad gör ni som är bra?
  - Kan ni göra mer av det?

Diskutera

Har ni ett språkstimulerande arbetssätt?

Hur går ni till väga för att göra iakttagelser/observationer?

Var ska iakttagelsen/observationen göras?

Vem ska ansvara?

När ska det ske och varför gör ni just dessa val?

Förslag

Välj att göra iakttagelser/observationer i situationer som både fungerar bra och mindre bra. Hur iakttagelsen/observationen går till beror bl a på organisatoriska möjligheter och personalens erfarenheter.

Låt inte tidsbrist bli ett hinder! Ha t ex ett block i fickan och notera när en händelse sker eller gör anteckningar vid samma tidpunkt/aktivitet förslagsvis 3–5 min/dag.

Diskutera

Samla ihop er information och granska resultatet.

Har ni kunnat göra de uppgifter ni skulle vilja? Om inte, vad beror det på?

Är ni överens om era iakttagelser/observationer? Varför/varför inte?

Hur ser ni på resultaten av era iakttagelser?

Är ni överens om tolkningen?

Kan något ha påverkat resultatet?

Nu har ni kommit långt i processen och om det finns anledning till förändring ska åtgärder diskuteras och formuleras.

Diskutera

Vad har ni fått veta och vad kan ni göra?

Vilka åtgärder passar barn och personal?

Exempel

De iakttagelser och observationer ni gjort kanske visar på brister i *ordförråd* och *begrepp* hos barnet. På vilket sätt kan ni då fylla på?

Förslag

Använd er av vardagssituationer som ger rutiner och struktur i vardagen. Samlingen, matsituationen, uteleken, hämtning, lämning och vila är bra exempel. I dessa situationer finns mycket att samtala om.

På förskolan, i skolan och på fritids finns också mycket material som barnen använder varje dag och kan ge mycket att samtala om.

Lekmaterial som lego, ställ frågor om vad barnet bygger vilka färger, vilken bit sitter överst, längst ner osv.

Tågbanor, var är loket, vilken vagn kommer sist, i mitten?

Kaplastavar, vem bygger högst, hur många stavar har ni använt?

Memory, lotto, använd bilderna till att beskriva vad som finns eller vem som gör något.

Puzzel, utklädningsmaterial, sakerna i dockvrån, spisen, dockservisen.

Alla material kan användas språkstimulerande. Tag alla tillfällen till att prata!

Fyll på med *substantiv* dvs. personer, föremål, ämnen, som t ex sopskyffel och handfat. Det är föremål som finns på varje förskola och som används dagligen men många barn kan inte namnge dem. Hur många olika lampor har vi?

Golvampa, taklampa etc.

Verb, som beskriver vad någon gör eller vad som händer t ex, pojken cyklar, nu ska vi äta mat, osv.

Adjektiv, som beskriver hur något ser ut, t ex nu tar du på dig dina fina gula stövlar.

Prepositioner, som hjälper oss att tala om var något eller någon befinner sig eller när något sker t ex kan du hämta den röda bollen som ligger under soffan.

Att tänka på:

För att barnen skall kunna utveckla ett så rikt och avancerat språk som möjligt krävs att:

- Vuxna är intresserade av att lyssna och dela tankar och funderingar med barnen. Var nyfikna på vad barnet vill berätta .
- Bekräfta det barnet säger.
- Att vuxna är noga med sitt eget språk, använd gärna många ord när du beskriver och berättar.
- Var tydlig.
- Upprepa.
- Fråga.
- Att ju flera ord barn lär sig desto mer nyfikna blir de på att prova dem, i alla möjliga sammanhang.

Lycka till med ert arbete!

Referenslitteratur

- Analysschemat i matematik*. Skolverket 2002
- Anderson, F. & Rivera, T. *På lika villkor – om läromedel för elever med funktionshinder och invandrabakgrund*. Specialpedagogiska institutet 2002
- Ehsani, *Min roll som hemspråkstränare*. Skol- och barnomsorgsförvaltningen i Jönköpings kommun 1997
- Flera språk – fler möjligheter*. Skolverket 2002
- Landh-Söderholm, Ch. *Med språket i bagaget*. Specialpedagogiska institutet 2003.
- Komma till tals – Flerspråkiga barn i förskolan*. Myndigheten för skolutveckling 2004
- Kvalitet i förskolan* (Prop. 2004/05:1)
- Lindgren, A. *Pippi Långstrump*. Rabén & Sjögren 2000
- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet*. Lpo 94. Skolverket 1994
- Läroplan för förskolan*. Lpfö 98. Skolverket 1998
- Myndigheten för Skolutveckling. *Elever med utländsk bakgrund får inte likvärdig utbildning*. Pressmeddelande, 04 11 24
- Språket lyfter*. Skolverket 2002
- Udd, L. *Vi är alla unika och ändå mer lika än vi tror. En bok om funktionshinder, etnicitet och bemötande*. SIOS 2004

Lästips

- Axelsson, M. (red). *Tvåspråkiga barn och skolframgång – mångfalden som resurs*. Rinkeby Språkforskningsinstitut. Stockholm 1999
- Bjar, L. m fl. *Barn utvecklar sitt språk*. Studentlitteratur 2003
- Blom, I. m fl. *Leva med språkstörning*. Bilda Förlag 2000
- Bozarslan, A. *Möte med mångfald. Förskolan som arena för integration*. Runa förlag 2001
- Ladberg, G. *Barn med flera språk. Tvåspråkighet och flerspråkighet i familj, förskola, skola och samhälle*. Liber AB 2003
- Lahdenperä, P. *Invandrarbakgrund eller skolsvårigheter?* HLS förlag 2003
- Wellros, S. *Språk, kultur och social identitet*. Studentlitteratur 1998

Länkar som berör innehållet i texten

Myndigheten för skolutveckling

http://www.skolutveckling.se/mangfald/flersprakig/sprak_bedomning

Center för språkstörning och flerspråkighet

<http://www.sprakenshus-umas.se>

Internationella Biblioteket

<http://www.ssb.stockholm.se>

Tema Modersmål

<http://modersmal.skolutveckling.se>

Specialpedagogiska institutet

www.sit.se